Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 955-969
DOI: 10.29228/TurkishStudies.22556
ISSN: 2667-5641
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.01.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (23.01.2019)-Referee 2 (25.01.2019)- Referee 3 (02.02.2019)

This article was checked by iThenticate.

KÖKTÜRK YAZISINA AİT SEMBOLLERİN TÜRKÇE KAVRAM VE EYLEMLERLE EŞLEŞTİRİLMESİ

*Osman UYANIK**

ÖZ

Batılılar, Köktürk yazısından ilk kez 1675 yılında bahsetmiştir. Ancak bu yazıların Türklere ait olduğunu düşünmedikleri için yazılar uzun yıllar boyunca okunamamıştır. Moğolistan'da 1889 yılında Köl Tigin ve Bilge Kağan'a ait abideler bulununca bu yazının Türklere ait olduğu anlaşılmış ve dört yıl içerisinde alfabe çözülmüştür.

Bu alfabe ile yazılan metinler, Türkçe olarak okunmasına rağmen Batılı bilim adamlarının çoğu, alfabenin Türklere ait olmadığını düşünmüştür. Bazı bilim adamları ise alfabenin Türk icadı olduğu görüşünü savunmuştur.

Bu çalışma Köktürk yazısının Türk icadı olduğu fikrini desteklemek amacıyla yapılmıştır. Bu amaca hizmet için önce bilinen ilk alfabelerin oluşum tarzları incelenmiş ve Köktürk yazısının da aynı süreci takip ederek oluştuğu açıklanmıştır.

Köktürk yazısındaki bazı şekillerin Türkçe nesne veya eylemlerin resmiyle örtüştüğü görülmektedir. Bu durum, alfabenin Türkler tarafından icat edildiği fikrine destek olmaktadır.

Bu çalışmada bugüne kadar Türkçe bazı nesne adlarına ve Türkçe eylemlere benzetilen bazı şekiller (iç, çi / ok, uk, ko, ku / es, se vb.) hakkında destekleyici yeni görüşler eklenecektir. Böylelikle bu alfabenin Türklere ait olduğu fikri desteklenmeye çalışılacaktır. Ayrıca ünlüleri ve ök, ök, kö, kü / ak, ka / ve benzeri heceleri karşılayan şekiller, ilk kez Türkçe bir kavram veya eyleme bağlanarak açıklanıp Türkçe kelimelerle izahı sağlanacaktır.

Çalışma, yazıtlarda kullanılan sembollerin Türkçe kavram ve eylemlerle açıklanmasına yeni deliller sunmaktadır. Çalışma bu yönü ile

* Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği Anabilim Dalı, E-posta: osmanuyanik@hotmail.com

Köktürk yazısının Türk icadı olduğu görüşünü desteklemesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Köktürk yazısı, hece yazısı, resim yazısı, alfabe

MATCHING THE SYMBOLS OF KOKTURK WRITING WITH TURKISH NOTION AND SYMBOLS

ABSTRACT

The Westerns talked about in Köktürk Writing for the first time in 1675. However, the writings haven't been read for many years because they didn't think that these writings belonged to Turks. When the monuments belonged to Köl tigin and Bilge Kağan was found in Mongolia in 1889, it was understood that the writing belonged to Turks, and the alphabet was solved within four years.

Most of western scientist thought that the alphabet didn't belong to Turks despite the texts written in this alphabet were read in Turkish. But some scientist have argued that this alphabet is a Turkish invention.

This study has been done in order to support the idea that writing of Köktürk was Turkish invention. For this purpose, primarily the formation styles of the first known alphabets were analyzed and it was explained that the writing of Köktürk was formed by follow the same process, too.

Some forms in Köktürk writing is seen overlap with Turkish objects and actions. This situation supports the idea that the alphabet was invented by Turks.

In this study, supportive new views about likened forms to some Turkish object names and verbs until now (iç,çi / ok,uk, ko, ku / es,se etc.) will be added. So, the idea that these alphabet belongs to the Turks will be tried to support. Also vowel sounds and forms that supply of ök,ük,kö,kü / ak,ka / etc . syllables will be explained for the first time by connecting to a Turkish notion or Turkish verbs and will be described with Turkish words.

The study propound new evidence to explain the symbols used in the inscriptions with Turkish notion and actions. The study is important with this aspect in terms of supporting the view that köktürk writing is a Turkish invention.

Purpose:

This study was carried out to support the idea that Kokturk's writings were Turkish invention. First, the characteristics of the Kokturk alphabet was specified. In this way, the differences of the Köktürk alphabet from other alphabets were determined. This study proved that the Kokturk alphabet was invented by the Turks.

Method:

In this study, the invention of alphabets was first investigated. It was understood that all the alphabets were invented in common. The Köktürk alphabet was thought to have been invented in the same way as other alphabets. This method is picture alphabet. The ideograms of the Kokturk alphabet were predicted. Estimated words were confirmed with the help of Turkish etymological dictionaries.

Findings:

Many ideograms in the Kokturk alphabet can be explained in Turkish words. It is understood that the ideograms in the alphabet should be considered in two-way. The ideograms in the alphabet should be considered double-sided. This double direction, sonant - consonant shaped syllables and consonant - sonant shaped syllables. In this way, an ideogram refers to two different words. In other words, two different words are explained with the same picture. This shows that the Kokturk alphabet was created with much thought.

STRUCTURED ABSTRACT

After the first recognition of Kokturk writing by the Westerners, it was thought that this alphabet belonged mostly to Europeans or belonged to a nation other than the Turks. Even after Köktürk alphabet was understood to belong to the Turks, The majority of the philologist think that the origins of this writing style belong to a nation other than the Turks. But this alphabet is in a different system that is not in other alphabets.

The Westerns talked about in Köktürk Writing for the first time in 1675. However, the writings haven't been read for many years because they didn't think that these writings belonged to Turks. When the monuments belonged to Köl tigin and Bilge Kağan was found in Mongolia in 1889, it was understood that the writing belonged to Turks, and the alphabet was solved within four years.

There are different icons that give the same sound in the Köktürk writing system. These compensate ten thick ordinary syllable and thin ordinary syllable. The four icons are also worth different syllables without the distinction of thickness. In addition, three symbols compensate geminate consonant. As opposed to allegation, Because of this system writing of Kokturk was not taken from any alphabet. The writing of Kokturk was invented through painting like other known alphabets and has begun to become an alphabetic system. The period of Köktürk coincides with a period in which the development phases of the alphabet (word-syllable-sound) are all present. In this way, the same symbol can be used al three in case of words and syllable and sound. But it may not be right for each icon to accept this situation. Because in the development process of this post may be forgotten the concept that some icons first meets. However, the symbols were still used together in terms of syllable and sound. It is a sign that the icons have begun to meet the sound. This indicates that the alphabet system will be completely transied in the later periods.

Most of western scientist thought that the alphabet didn't belong to Turks despite the texts written in this alphabet were read in Turkish. But some scientist have argued that this alphabet is a Turkish invention.

In this study, it was tried to determine what symbols found in writing of Kokturk compensate as words. First of all, So far, specified or alleged equivalents of the icons have been listed as notions or verbs. It is seen that words and sounds that meet the icons are pictures of Turkish notions and verbs. In this way, the thesis of the Turkish invention which is called the Kokturk writing (alphabet) has gained power.

Some forms in Köktürk writing is seen overlap with Turkish objects and actions. This situation supports the idea that the alphabet was invented by Turks.

In this study, supportive new views about likened forms to some Turkish object names and verbs until now (iç, çi / ok, uk, ko, ku / es, se etc.) will be added. So, the idea that these alphabet belongs to the Turks will be tried to support. Also vowel sounds and forms that supply of ök, ük, kö, kü / ak, ka / etc. syllables will be explained for the first time by connecting to a Turkish notion or Turkish verbs and will be described with Turkish words.

In this study we have made some additions to the notions and verbs that have been allegedly in compensation for the symbols. Some notions and verbs in Turkish are proposed in response. So far not made a suggestion it has been suggested as many Turkish icon for some notions and verbs. So far, many symbols that have not been proposed. Some notions and verbs in Turkish are proposed in response. A different notion or verb is proposed for each read. As "b" symbol meets the "eb/be" syllables in the corresponding proposition, the same icon is considered to meet vowel-consonants or consonants-vowel syllables. This means that the same symbol can be a picture of more than one notion or verb.

Since many symbols in Kokturk's writing represent Turkish notion and verb, This idea amplifies that the writing style is invented by the Turks. In fact, it is possible that other symbols that are not currently being proposed are matched with Turkish notions and verbs. However, this writing 5-4 B.C. and The presence of silver chalices in the Esik kurganı belonging to the beard also shows the old of this writing and It is thought that the notions and verbs that some icons meet over time are forgotten. The symbols in the writing of Kokturk so far have been identified and now the proposed provisions, In terms of strengthening the thesis that the Turkish invention of the Kokturk alphabet is necessary to be taken into consideration.

The study propound new evidence to explain the symbols used in the inscriptions with Turkish notions and verbs. The study is important with this aspect in terms of supporting the view that köktürk writing is a Turkish invention.

Keywords: Kokturk writing, syllabic, picture writing, alphabet

GİRİŞ

Köktürk yazısı ile yazılmış metinlerden ilk bahseden 13. yüzyıl İlhanlı devri tarihçisi Cüveynî'dir (Koç, 2026:1555). Bununla birlikte, tarihî kaynaklarda da Türk hakanlarının komşu ülkelere gönderilen diplomatik yazıların Göktürkçe harflerle yazıldığını doğrulayan deliller az değildir. Örneğin, Bizanslı tarih uzmanı, diplomat Menandr, 568 yılında İstemi Kağan'dan Konstantinopolis'e Kral II. Justin'in yanına gelen büyükelçilerin kabul edilmesiyle ilgili bilgi vermekle birlikte getirdikleri mektubun "skif yazısı"yla yazıldığını kaydetmiştir (Amanov, 2015:63). 15. yüzyılda İbni Arabşah da Köktürk yazılı metinlerden bahseder (Ercilasun, 2004: 150). İbni Arabşah bu yazıdan bahsederken 41 harf olduğunu ve bu kadar çok harfin olmasının sebebini de kalın ve inceleri ayıran işaretlerin harf sayılmasından kaynaklandığını belirtir. Bu ifade, 15. yüzyılda hâlâ bu yazının kullanıldığını göstermektedir. Harflerin kalın ve incelerinin ayrı işaretlerle gösterildiğinin bilinmesinden bu yazının o devirde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Avrupalılar tarafından Köktürk yazılı metinlerden ilk bahseden 1675'te Yenisey yazıtlarını gören Romen seyyah Milesco'dur. Nicolaes Witsen 1687'de Tura nehri boyunca kaya üzerinde gördüğü bilinmeyen harflerden bahsetmiştir. 1722 yılında Messerschmidt ve Johann Philipp Tabbert von Strahlenberg Yenisey yazıtlarından bazılarını rastlar. Strahlenberg burada keşfettikleri yazıtlardan 1730 yılında *Das Nord und Östliche Teil von Europa und Asia* adlı eserinde bahseder.

Strahlenberg'in bu eseri ilim dünyasında çok dikkat çeker. İlim adamları bu yazının kime ait olabileceği üzerine farklı tezlerde bulunur. Bu tezlere göre yazılar Eski Prusyalılara, Eski Yunanlılara, Eski Romalılara, Gotlara, Keltlere ya da İskitlere ait olmalıdır. Bu yazının kime ait olduğu 1889 yılında Yadrintsev'in Köktürk Abidelerinden Köl Tigin'e ve Bilge Kağan'a ait bengu taşları bulmasıyla (Ercilasun, 2004: 153) anlaşılır. Bu iki yazılı taşın batı cephesi Çince yazılmıştır ve bu yüzün okunmasıyla bu taşların ve yazının kime ait olduğu belli olur. Bu yazılı taşların Türklere ait olduğu anlaşılınca Vilhelm Thomsen 1893 yılında bu yazıyı Türkçe okumaya çalışır ve bu sayede çözer. Köl Tigin ve Bilge Kağan abidelerinin bulunmasından 4 yıl sonra, 163 yıldır çözülmeyi bekleyen bu yazılar okunabilir.

Köktürk Yazısının Özellikleri:

Köktürk yazısı diye bilinen fakat Köktürklerden çok daha önceki zamanlardan beri kullanılan bu yazı sisteminde 150'den fazla sembol vardır. Köktürk devrindeki abidelerdeki metinler devlet eliyle yazıldığı için bu sembollerde standartlaşmaya gidilmiştir. Bu sebeple Köktürk yazısının 38 sembolden oluştuğunu söyleyebiliriz. Tabi ki Köktürklerden önceki ve sonraki dönemlerde bu sayıdan çok daha fazla sembol kullanılmıştır.

38 sembol olarak esas aldığımız bu alfabede 4 ünlü harf bulunur. Bu ünlüler a/e (𐰽), ı/i (𐰺), o/u (𐰼), ö/ü (𐰾) harfleridir. Görüldüğü gibi ünlüleri gösteren her bir sembol iki ünlüyü karşılamaktadır.

Köktürk yazısında onu kalın ve onu ince sıradan heceler için kullanılan yirmi sembol vardır. Kalın sıradan heceleri ab/ba (𐰽), ad/da (𐰺), ag/ga (𐰼), ak/ka (𐰾) al/la (𐰽), an/na (𐰺), ar/ra (𐰼), as/sa (𐰾), at/ta (𐰽), ay/ya (𐰺) sembolleri gösterir. İnce sıradan heceleri eb/be (𐰽), ed/de (𐰺), eg/ge (𐰼), ek/ke (𐰾), el/le (𐰽), en/ne (𐰺), er/re (𐰼), es/se (𐰾), et/te (𐰽), ey/ye (𐰺) sembolleri gösterir. Bu simgelerin kullanımında kalınlık ve incelik yönünden kısıtlama vardır. Bu semboller Köktürkler döneminde bir kelimeyi, bir heceyi ya da tek bir sesi ifade edebilir. Bu özelliğiyle resim yazısından alfabeye geçişin tüm evrelerini göstermektedir. Buna, resim yazısından alfabeye geçiş sürecini üzerinde barındırır da diyebiliriz.

Kalınlık incelik bakımından kullanımında bir kısıtlama olmayan yedi tane de harf bulunmaktadır. Bu harfler ç (□), m (✂), ñ (¶), ny (Ξ), p (1), ş (s), z (H) sembolleriyle gösterilir. Bu harflerde dikkati çeken özellik bu harflerin çoğunun Türkçe kelimelerin başında bulunmamasıdır.

Dört sembol, a/e ünlüleri kullanılmadan kalın-ince heceleri gösteren simgelerdir. Bu semboller yuvarlak (o, ö/u, ü) ünlülerini taşıyan heceleri veya (ı, i) düz-dar ünlüleri taşıyan heceleri gösterir. Bu semboller ok/uk/ko/ku (↓), ök/ük/kö/kü (R), ık/kı (◀), iç/çi (Y) hecelerini göstermektedir.

Çift ünsüzü karşılayan üç sembol vardır. (M) sembolü lt, (Z) sembolü nç, (W) sembolü nt çift ünsüzünü göstermektedir.

Köktürk Yazısının İmlası:

Köktürk yazısı, alfabesindeki sembollerin özelliklerinden anlaşılacağı üzere komşu kültürlerdeki tüm yazılardan farklı özellikler taşımaktadır. Bu durum Köktürk yazısının kopya veya esinlenme olmadan özgün bir yazı sistemine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bir sembol aynı anda hem bir kelimeyi (kavramı), hem kelimedeki bir heceyi hem de tek bir sesi karşılayabilmektedir. Aslında bu durum resim yazısından fonetik alfabeğe geçişin tüm süreçlerini içinde barındıran bir sistemi göstermektedir. Böyle bir durumda da imlası kendine özgü olmaktadır.

Ünlüleri gösteren sembollerin sayısı Türkçedeki ünlülere göre çok azdır. Köktürk yazısında toplamda dört ünlü sembolü bulunmaktadır. a/e ünlüleri aynı, ı/i ünlüleri aynı sembollerle gösterilmektedir. Dolayısıyla kelimelerin kalın veya ince sıradan oldukları bu sembollerden anlaşılamamaktadır. Bu durum kalın sıradan ve ince sıradan heceleri karşılayan farklı sembollerin kullanımı ile örneğin ab/ba ve eb/be heceleri için farklı sembollerin kullanımı ile giderilmiştir.

Bugünkü Türkiye Türkçesinde görülen o/u sesi için aynı, ö/ü sesi için de aynı sembolün kullanımı hâlâ önümüzde bir problem olarak durmaktadır. Bu problem o devirde geniş yuvarlak ünlü ile dar yuvarlak ünlü ayrımı olup olmadığı konusudur. Bu sebepten bu yazı ile yazılan metinlerde okuma sıkıntısı devam etmektedir. Türkologların Köktürk harfli metinleri çözümlemelerinde farklı okumalar görülmektedir (Üstün, 2010: 1387). Örneğin Köktürk kağanı Bilge Kağan'ın kardeşinin adı kimi araştırmacılar tarafından Kültigin, kimi araştırmacılar tarafından Koltigin okunmaktadır.

Köktürk alfabesinin bu özelliklerini göz önünde tutarak imlasını şu şekilde açıklayabiliriz:

Köktürk yazısı, kalın ve ince sıradan heceleri gösteren farklı sembollere sahip olduğu için a/e ünlüleri kelime sonu dışında pek gösterilmez.

(↓) ok/uk/ko/ku, (R) ök/ük/kö/kü, (◀) ık/kı, (W) iç/çi sembolleri aynı zamanda yanlarındaki ünlüyü taşıdığı için ayrıca ünlü semboller gösterilmez.

İlk hece dışında ı/i (I) ünlüsü pek gösterilmez (Ercilasun, 2004: 176-177).

Köktürk yazısı bu yazım özellikleri ile tarihî Türk alfabeleri arasında Türkçenin yazımına en elverişlisidir (User, 2006: 42).

Köktürk Yazısının Okunması:

Köktürk yazısından 15. yüzyılda bahseden İbni Arabşah bu yazının sembollerinden bahsederken harflerinin çokluğunu kalın ve ince sıradan harflerin olmasına bağlamıştır. Bu doğru bir tespittir. Bu tespiti yapabilmek için o dönemde bu yazı sisteminin biliniyor olması gerekir. Ancak bu dönemden sonra bu yazı unutulmuş ve tekrar çözülmesi gerekmiştir. Bu yazının Avrupa'da 1730'da dikkat çekmesinden çözülüp okunduğu 1893 yılına kadar 163 yıl geçmiştir.

Köktürk yazı sisteminin bu kadar uzun bir zaman boyunca çözilememesinin başlıca sebebi bu yazının kime ait olabileceğinin yanlış tahmin edilmesidir. Bugün bile bu yanlış tahminlerden dolayı Köktürk yazısına, İskandinav kökenli "runik" alfabesi adı yapışp kalmıştır. Başka dillerde okuma

çalışması yapıldığı için okumak da mümkün olmamıştır. Köktürk yazısı ancak Költigin ve Bilge Kağan abidelerinin keşfinden sonra bu abidelerin batı cephesindeki Çince yazıların okunması ve Türklere ait olduğunun anlaşılmasıyla çözülebilmektedir.

Bu yazı okunduktan sonra -önceden pek de rağbet görmeyen- yazının Türklere ait olduğu gerçeği kesinleşmiştir. Bu dönemden sonra da Köktürk yazısının kim tarafından icat edildiği tartışmaları alevlenmiştir. Bu tartışmalarda ya doğrudan doğruya başka bir yazıdan çıktığı (Karya, Likya, Hitit, İskandinav, Arami, Pehlevi, Soğd, Part, Grek, Sami) ya da başka yazıların millileştirilmesiyle (Arami, Soğd) oluşturulduğu görüşü savunulmaktadır. Kimi bilginler de Arami, Soğd, Pehlevi yazılarının Türk damgalarıyla millileştirildiği görüşündedir.

Hüseyin Namık Orkun, Ahmet Cevat Emre, Ahmet Caferoğlu gibi bazı bilginler de bu yazının Türk icadı olduğunu ve Köktürk yazısının fikri veya anlamı ifade eden işaretlerden (ideogram) doğduğunu ifade etmişlerdir. Yani onlara göre Köktürk yazı sistemi, resim yazısının zamanla hece ve harfleri ifade eder hâle gelmesiyle oluşmuştur.

Resim Yazısının Gelişme Süreci:

Sümerler, yazı ile olayları kayıtlı hâle getirmiştir ve bu sayede tarih ilmi ortaya çıkmıştır. Olayların yazılmaya başlandığına işaretle “Tarih Sümer’le başlar.” sözü günümüzde geçerliliğini korumaktadır. Bu söz insanlığın bilinen ilk yazısının Sümerler tarafından icadı sebebiyle söylenmiştir. Sümerler tarafından ve Sümerlerden sonra icat edilen ilk alfabeler, kavramların resmedilmesi yoluyla ortaya çıkmıştır.

Sümerlerde yazı:

Sümerler ilk olarak nesne ya da kavramın herkes tarafından anlaşılacak şekilde resmini yapmıştır. Zaman içerisinde bu resim sola yatırılarak çizilmeye başlanmıştır. Resim bu durumda bile anlaşılacak biçimdedir. Sonraki aşamada resim keskin çubuklarla yeniden resmedilmiş ve ilk bakışta zorla anlaşılır bir hâl almıştır. Son aşamada ise çubukların bağlantısı yer yer koparılarak ilk çizilen resimden bambaşka bir şekil ortaya çıkarılmıştır. Aşağıdaki iki görsel bu durumu izah etmektedir.

(Erişim tarihi 26.01.2018)

(Erişim tarihi 26.01.2018)

Çin yazısı:

Çin yazısında da ilk çizilen resim herkes tarafından anlaşılabilirken zamanla resim ilk şeklinden uzaklaşmış ve kavramın resmi ile pek alakası kalmamıştır. Aşağıdaki görselde Çin yazısında inek resminin geçirdiği evreler görülmektedir.

(Uluç, 2015: 59).

Hititlerde yazı:

Hitit yazısı da aşağıdaki iki görselde görüldüğü gibi ilk başlarda resmin olduğu gibi çizilmesi ile yazılmış, sonraki dönemlerde resimler çizgilerle ifade edilir duruma gelmiştir. Karatepe’de bulunan bir metin hem çizgilerle hem de hiyeroglifle yazılmıştır. Aynı metin ayrıca Fenike yazısıyla da yazılmış olduğu için Hitit yazısı okunabilmektedir. Hititlerin çizgilerle yazdıkları yazı sistemi hece ile yazma sistemine dayanıyordu. Hiyeroglif yazı sisteminde hem hece sistemi kullanılmış hem de bir kelimeyi bir figür ile ifade edecek şekilde çizim yapılmıştır.

(Erişim tarihi: 27.01.2018).

(Erişim tarihi: 27.01.2018).

İbrani yazısı:

İbrani yazısında da diğer resim yazılarında görülen gelişim gözlenmektedir.

Old Neger alphabet from Colorado with corresponding Hebrew sounds.			
Qaf (Q)	Qaf (Q)	Qaf (Q)	Qaf (Q)
Peh (P/F)	Peh (P/F)	Peh (P/F)	Peh (P/F)
Feh (F)	Feh (F)	Feh (F)	Feh (F)
He (H)	He (H)	He (H)	He (H)
Mem (M)	Mem (M)	Mem (M)	Mem (M)
Kaph (K)	Kaph (K)	Kaph (K)	Kaph (K)
Tav (T)	Tav (T)	Tav (T)	Tav (T)
Shin (Sh/S)	Shin (Sh/S)	Shin (Sh/S)	Shin (Sh/S)
Vav (V)	Vav (V)	Vav (V)	Vav (V)
Het (H/V)	Het (H/V)	Het (H/V)	Het (H/V)
Gimel (G)	Gimel (G)	Gimel (G)	Gimel (G)
Zayin (Z)	Zayin (Z)	Zayin (Z)	Zayin (Z)
Chet (Ch)	Chet (Ch)	Chet (Ch)	Chet (Ch)
Yod (Y)	Yod (Y)	Yod (Y)	Yod (Y)
Lamed (L)	Lamed (L)	Lamed (L)	Lamed (L)
Nun (N)	Nun (N)	Nun (N)	Nun (N)
Tzaddik (Tz)	Tzaddik (Tz)	Tzaddik (Tz)	Tzaddik (Tz)
Resh (R)	Resh (R)	Resh (R)	Resh (R)
Alif (alef)	Alif (alef)	Alif (alef)	Alif (alef)
Dalet (D)	Dalet (D)	Dalet (D)	Dalet (D)

(Erişim tarihi 29.01.2018).

Köktürk Yazısının Gelişimi:

Köktürk yazılı metinlerin Türklere ait olduğu anlaşıp Türkçe okunmasından sonra bu alfabenin kime ait olduğu tartışmaları alevlenmiştir. Bu yazının farklı milletlere ait olduğu görüşü yanında Türklere ait olduğu görüşü de ortaya atılmıştır. Köktürk alfabesinin kendisine özgü özelliklerinin olması, Köktürk alfabesinin diğer alfabelerden kopya edildiği fikrini çürütmüştür. Köktürk alfabesinin Türklere ait olduğu görüşünü destekleyen bazı deliller de bulunmaktadır. Bu delillerin başında bu alfabede görülen sembollerin Türklerin hayatında sıklıkla görülen bazı varlıkların ya da eylemlerin resmi olmasıdır. İlk icat edilen alfabeler de eylem veya nesnelerin resmedilmesiyle ortaya çıkmıştır. Köktürk yazısı da aynı yöntemle oluşturulmuştur.

Kimi ilim adamları tarafından Köktürk yazısındaki semboller Türkçe bazı nesnelere ve eylemlere benzetilmiştir. Bu şekilde Türkçe karşılığı belirlenen semboller aşağıda sıralanmıştır.

Polivanov'a göre:

D simgesi ay/ya hecelerini karşılar. Bu sembol hem “yarım ay”a hem de “yay”a benzemektedir.

↓ simgesi ok/uk/ko/ku hecelerini karşılar. Bu sembol “ok” işaretinden başka bir şey değildir.

I simgesi es/se hecelerini karşılar. Bu sembol (sünüg) “süngü” şeklinden doğmuştur (Guzev-Klyastorniy, 1995:28).

Thomsen bu sembollere ek olarak:

⌘ simgesi eb/be hecelerini karşılar. Bu simge “ev” kelimesinin eski şekli olan “eb”e benzemektedir ve çadır şeklindedir.

Ÿ simgesi er/re hecelerini karşılar. Bu simge “er”in karşılığıdır.

Y simgesi el/le hecelerini karşılar. Bu simge “el”e benzemektedir.

⚡ simgesi at/ta hecelerini karşılar. Bu simge “at üstünde bir kişi”ye ve “dağ”a benzemektedir. Dağ kelimesinin eski şekli “tag”dır.

𐰽 simgesi en/ne hecelerini karşılar. Bu simge “in-” eyleminin tarifidir.

𐰾 simgesi ag/ga hecelerini karşılar. Bu simge “balık ağı”nı gösterir.

ş simgesi “ş” sesini karşılar. Bu simge “eşik” resmidir (Guzev-Klyastorniy, 1995: 28) der.

Rona-Tas bu semboller haricinde:

✕ simgesinin de mülkiyet damgası olduğunu ve “ed” (sahip, iye) kelimesinin karşılığı olduğunu söyler. Bu sembol ed/de hecelerini karşılamaktadır (Guzev-Klyastorniy, 1995:29).

Ahmet Caferoğlu da D, ↓, I, ⚡, ✕ sembollerini Türkçe kavramlarla açıklamıştır (Caferoğlu, 1958: 116-123).

Ahmet Bican Ercilasun da yukarıda bahsedilen sembollerden önceden balık ağına benzetilen 𐰾 (ag/ga) sembolünü iki bacak arasındaki boşluğa benzetmiştir. Başka bazı semboller için de yeni kavram ve eylemleri eşleştirmiştir. Ercilasun’a göre:

1 simgesi “p” sesini karşılar. Bu sembol “ip” resmidir.

☞ simgesi “nt” sesini vermektedir. Bu sembol “ant içerken içine kan damlatılmış kap” şeklindedir.

Y simgesi iç/çi hecelerini vermektedir. Bu sembol “biri diğerinin içine girmiş bir nesne”yi andırmaktadır.

J simgesi al/la hecelerini karşılar. Bu sembol verme eylemini yapan (“Al!” diyen) bir insanın hareketini karşılar.

𐰽 simgesi eg/ge hecelerini karşılar. Bu sembol “eğilmiş bir nesne”ye benzer.

Y simgesi as/sa hecelerini karşılar. Bu sembol “asılan bir nesne” gibidir (Ercilasun, 2004: 171-172).

Ercilasun, bu harfler dışında İrk Bitig’te geçip “ot” hecesini karşılayan şeklin “tepede biten ot”u ifade ettiğini ve Yenisey yazıtlarında tabağa benzeyen ve “aş” hecesini veren sembolün “aş kabı”nı temsil ettiğini tespit etmiştir (Ercilasun, 2004: 171-172).

Gelb de diğer eşleştirmelere katılmakta ancak as/sa hecelerini karşılayan Y simgesini “saç”a benzetmekte ve iç/çi hecelerini karşılayan Y simgesinin “iç-” eylemiyle ilgili olduğunu söylemektedir. Gelb bunun yanında “ı” sesini karşılayan I simgesini “ağaç”a ve ık/kı hecelerini karşılayan 𐰽 simgesini de “iğ” aletine benzetmiştir (Ercilasun, 2004: 172).

Köktürk Harflerinin Türkçe Kavram ve Eylem Resimleri İle Eşleştirilmesi:

Bu zamana kadar bazı Köktürk harfleri Türkçe kavram ve eylem sembolleri ile eşleştirilmiştir. Bu eşleştirmeler oldukça uygun eşleştirmelerdir fakat bu eşleştirmeler üzerinde yeni öneriler açıklanmaya devam etmektedir. Bu önerilerden biri Gökbey Uluç tarafından öne sürülen at/ta (⚡) hecelerini gösteren resim hakkındadır. Gökbey Uluç bu simgenin şimdiye kadar “dağ”ı veya “at”ı temsil ettiğinin söylendiğini ancak kendisinin bu görüşe katılmadığını bu simgenin “at-” eylemi ile alakalı olduğunu belirtmektedir (Uluç, 2015: 77). Resme bakıldığında bu sembol, gerilmiş bir yay

kirişine takılı atılmaya hazır bir ok resmine de benzemektedir. Böylece bu simgenin “at-” eylemi, “binek hayvanı at” ve “dağ” resminden oluştuğu söylenebilir.

Köktürk harflerine bakıldığı zaman ünlü-ünsüz ve ünsüz-ünlü şeklinde farklı heceleri karşılayan yirmi dört simgenin bulunması (kalın ve ince sıradan farklı heceleri karşılayan onardan yirmi farklı simge ve kalınlık incelik farkı olmadan dört simge) ve ünlülerin hem ünsüzden önce hem de ünsüzden sonra gelerek hece oluşturabilmesi birden fazla kavram veya eylemin bir arada resmedildiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu çalışmada önceden önerilen hiçbir eşleştirmeyi reddetmeden Köktürk yazısı simgelerinin yeni kavram ve eylemlerle eşleştirilmesi esas alınmıştır. Bu eşleştirmelerden bazıları şunlardır:

↓ Simgesi: Bu simge ok/uk/ko/ku hecelerini karşılar. Bu simge önceki araştırmacılar tarafından “ok” resmi olarak açıklanmıştır. Bizce de bu tespit doğrudur ancak bu sadece ünlü-ünsüz hecesini karşılayan bir açıklamadır. Bu simgenin ko/ku heceleri ile de alakalı bir kavram veya eylem de işaret etmesi gerekmektedir. Ok resminin yönüne baktığımız zaman okun yönü ne sağa ne sola ne yukarıya ne de çapraza bakmaktadır. Okun yönü aşağıya bakmaktadır. Oysa okun yönü tabiatı icabı atılacağı yöne yani aşağı hariç herhangi bir yöne bakmalıydı. Aşağıya bakan ok “ko-“ fiili ile alakalı olmalıdır. Yani bu simgenin karşılığı ok/uk hecelerinde “ok” resmi ile, ko/ku hecelerinde “ko-” eylemiyle alakalıdır. Günümüzde insanlığın ortak aklı ile üretilen ve kabul gören trafik işaretlerinde bile yön, ok işaretinin sağa, sola, u dönüşü ile geriye, ileriye bakan resmi ile ifade edilir.

Υ Simgesi: Bu simge iç/çi hecelerini karşılar. Bu simge önceki araştırmalarda “Biri diğerinin içine girmiş bir nesneyi andırmaktadır.” (Ercilasun, 2004: 171) şeklinde açıklanmaktadır. Ayrıca “iç-” eylemi ile de ilişkilendirilmiştir. Bu açıklama sadece “iç” hecesini karşıladığı şekli ile örtüşmektedir. Ancak bu hece “çi” hecesini de karşılamaktadır. Bunun için başka bir nesneyle ya da eylemle de izahı gereklidir. Bu simge sanki bir çiçeğin sapı ile taç kısmını da karşılamaktadır. Bu sembol “çiçek” resminin yazıdaki şekli olmalıdır.

⌘ Simgesi: Bu simge eb/be hecelerini karşılar. Bu simge “ev” kelimesinin eski şekli “eb” (çadır) resmi olarak açıklanmıştır ancak “be” hecesini karşılayan bir eylem ya da kavram da olmalıdır. Bu şekil, “börkünü takmış ve kaftanını giymiş bir bey”i resmediyor olmalıdır. Bu resim hem ev karşılığındaki “eb”i hem de “beg”i karşılamaktadır.

◀ Simgesi: Bu simge ık/kı hecelerini karşılar. Bu simge günümüzde “iğ” şeklini almış olan nesne ile açıklanmıştır. Bu hece “kı” hecesini de karşıladığı için başka bir nesneyi ya da eylemi de ifade etmelidir. Sivri ucu ile “kılıç” nesnesinin resmi olduğu düşünülürse “kı” hecesi de açıklanmış olur.

h, h, F, H Simgeleri: Bu simgeler birbirini andıran şekillerdir. Birinci şekil, ikinci şeklin diğer taraftan görünümü, üçüncü şekil ise ilk şekle ek yapılmış resim gibi görünmektedir. Dördüncü şekil ise ikinci şeklin yukarı çevrilmiş şekli gibidir. Bu dört şeklin birbiri ile alakalı kavram ya da eylem resimleri olduğu düşünülebilir.

Biz bu dört şekilden ikisi; (h) ak/ka ve (F) ök/ük/kö/kü hecelerini veren şekillerin neyin resmi olabileceği hakkında fikir beyan edeceğiz. Düşüncemize göre bu iki şekil bir insan hareketinin tasviri ile ilgilidir. h sembolü ayakta duran bir insan resmidir. Bu şekliyle “kalk-” eylemini ifade etmektedir. Bu şekil, ak/ka hecelerini karşılamaktadır. “ka” hecesi kalkmak eylemini karşılarken “ak” hecesini ise “aşağıya doğru akarken çatallaşan su”ya benzetmek de mümkündür. Bu hece de “ak-” eylemini karşılıyor olabilir.

F resmi de insan hareketi ile alakalıdır. h resminde “kalk-” eylemi resmedilmişken burada şeklin üst kısmında yani baş kısmında öne düşme, eğilme söz konusudur. İnsanın başının öne eğilmesi pişmanlık ve üzüntü durumunda olur. Bu durumda bu resim “ökün-” (pişman ol-) eylemi ile alakalı olmalıdır. Bu şekil “ök” hecesi yanında ök, kö/kü hecelerini de karşılamaktadır. “kö” hecesi de “bir

ağacın kök”lerini ifade ediyor olabilir. Bu şekle, hem pişman olan bir insan eyleminin hem de “kök” kavramının resmi diyebiliriz.

h et/te hecelerini gösteren şekle, kalın sıradan bir heceyi karşılasaydı “tur-” (ayakta durmak) eylemi ile alakalı diyebilirdik ancak ince sıradan heceleri karşılamaktadır. **H** ar/ra heceleri için de Türkçede ilk seste “r” sesi olmadığı için hece içinde ya da hece sonunda “r” sesini taşıyan bir nesne ya da eylem resmi olmalıdır diyebiliriz.

Ɔ Simgesi: Bu simge ek/ke hecelerini karşılar. Bu simge saban resmine benzemektedir. Bu şekilde “ek-” eylemi, saban resmi ile ifade edilmiştir diyebiliriz. “ke” hecesi için aynı resimle başka bir eylem ya da kavram resmedilmiş olmalıdır. Bu resim iki koldan gelirken birleşen bir yol şeklinde hayal edilirse bu şekil “kel-” (gel-) eylemi ile bağlantılıdır denilebilir.

Ɔ Simgesi: Bu simge eg/ge hecelerini karşılar. Resim bir nesnenin aşağıya doğru eğilmiş uzuvlarını ya da baş ve elleri aşağıya eğilmiş bir kişiyi tasvir etmiş gibi gözükmemektedir. Bu şekil bu itibarla günümüzdeki “eğ-” eylemi ile alakalıdır.

9 Simgesi: Bu simge ey/ye hecelerini karşılar. Simge “sapı ile çukur tarafı resmedilmiş bir kaşığa” benzemektedir. Resim “ye-” eylemini karşılıyor olabilir. “ey” hecesi için başka bir eylem ya da kavram resmi de olmalıdır.

I Simgesi: Bu simge es/se hecelerini karşılar. Dil bilginlerince günümüzdeki “süngü” kelimesi ile ilişkilendirilmiştir ancak “kemik” anlamındaki “sünüg-sünük” kelimesi ile de ilişkilendirilebilir.

Ɔ Ɔ Ɔ Simgeleri: Bu simgeler, içinde “n” sesini barındıran heceleri veya “n” sesini barındıran ikili harfleri karşılamaktadır. Şekil olarak baktığımızda hepsinde yay şeklinde kavisli şekiller bulunmaktadır. An/na heceleri için **Ɔ** simgesi, n(ny) sesi için **Ɔ** simgesi, nt için **Ɔ** simgesi kullanılmıştır. Dil bilginleri **Ɔ** simgesini ant kabına benzetmişlerdir. Türkçe kelime başında “n” sesinin bulunmaması diğer iki sembolün de ant kabının içi boş şekilleri olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir.

□ Simgesi: Bu simge “ç” sesini karşılar. Bu şekil birbirine çatılmış iki nesneye benzemektedir. Bu simge “çat-” eylemi ile ilgilidir. Bugün bile Türk askerlik geleneğinde bulunan silah çatma eylemi yaşamakta ve tüfekler eğitim arasında birbirine çatılarak bekletilmektedir.

Y Simgesi: Bu simge el/le hecelerini karşılar. Dil bilginleri bu şekli, bir tarafta başparmak diğer tarafta diğer parmakların ayrık ve açık olarak durduğu “el”e benzetmektedir. Bu şekil “el” resmi olabileceği gibi elek içinde duran bir maddenin elenmesini ifade eden “ele-” eyleminin resmine de benzemektedir. Kaptan elenen maddenin elekten aşağıya doğru süzülmesi resmedilmiştir.

I Simgesi: Bu simge i/i ünlülerini karşılamaktadır. Bu resim dil bilimciler tarafından ı (ağaç) resmine benzetilmektedir. Bu şekil “p” sesini karşılayan simgeden sadece baktığı yön itibarıyla bir farklılık göstermektedir. “p” sesini karşılayan simge “**1**” şeklindedir ve dil bilginleri tarafından “ip” resmi olarak açıklanmaktadır. Ünlü seslerden i/i harfini karşılayan **I** simgesi de “ip” ile alakalı olmalıdır ve ip kelimesinin ilk sesini yani “i” harfini karşılamaktadır.

J Simgesi: Bu simge a/e ünlülerini karşılamaktadır. Bu resim **J** (al/la) hecelerini karşılayan sembol ile **I** i/i seslerini karşılayan sembolün birleşmesi gibidir. **J** (al/la) hecelerini karşılayan simge dil bilginlerince (al-) eylemi ile açıklanmaktadır. **J** simgesine yapılan ekleme ile resim, ters çizilmiş (ip) resminin (i) ünlüsünü karşılaması gibi (a) sesi karşılanmış, simgedeki (i) resminin eklenmesi sonucu ince sıradan (e)yi de karşılar duruma gelmiştir.

➤ Simgesi: Bu simge o/u ünlülerini karşılamaktadır. **➤** resmi, bugün bile evrensel olarak yön göstermekte kullanılan bir simgedir. ok/uk/ko/ku hecelerini karşılayan **↓** simgesinde okun yönü yine

bu simgenin bir doğru üzerine eklenmesi ile gösterilmiştir. ➤ simgesi o/u ünlüsünü karşılamakta ve ok başı resmi ile ifade edilmektedir.

□ Simgesi: Bu simge ö/ü ünlülerini karşılamaktadır. Simge doğru üzerindeki bir nesneyi veya doğrunun üst tarafını, üstte olanı resmetmektedir ve üst anlamındaki “üze” kavramını ifade etmektedir.

SONUÇ

Köktürk yazısının Batılılar tarafından tanınmasıyla önceleri bu alfabenin çoğunlukla Avrupalılara ait olduğu ya da Türklerin dışında başka bir millete ait olduğu düşünülmüştür. Köktürk yazısının Türklere ait olduğu anlaşıldıktan sonra ise dil bilginlerinin çoğunluğu bu yazının kökeninin Türkler dışında bir millete ait olduğu düşüncesindedir. Ancak bu alfabe, köken olarak bağlanmaya çalışılan alfabelerde olmayan bir sistemle yazılıp okunmaktadır. Köktürk yazı sisteminde aynı sesi veren on kalın sıradan heceyi, on da ince sıradan heceyi karşılayan farklı simgeler bulunmaktadır. Dört simge de kalınlık incelik ayrımı olmadan farklı heceler değerindedir. Üç simge ise çift ünsüzü karşılar (Ercilasun, 2004: 171). Bu sistem Köktürk yazısının alındığı iddia edilen hiçbir alfabede yoktur. Köktürk yazısı bilinen diğer alfabeler gibi resim yoluyla icat edilmiştir ve zamanla alfabetik sisteme dönüşmeye başlamıştır. Köktürk devri, alfabenin gelişim evrelerinin (sözcük - hece - ses) hepsinin barındırıldığı bir döneme rastlar. Bu şekilde aynı simge hem kelime hem hece hem de sesi karşılar durumda aynı zamanda kullanılabilir. Tabi ki bu durumu her simge için söylemek doğru olmayabilir çünkü bu yazının gelişim sürecinde bazı simgelerin ilk olarak karşıladığı kavram unutulmuş olabilir. Ancak simgelerin hece ve ses olarak karşılığı Köktürk döneminde hâlâ bir arada kullanılıyordu. Simgelerin sesi karşılar duruma gelmiş olması ileriki dönemde tamamen alfabe sistemine geçileceğinin işaretidir.

Bu çalışmada Köktürk yazısında bulunan simgelerin kelime olarak neyi karşıladığı belirlenmeye çalışılmıştır. İlk olarak simgelerin bugüne kadar belirlenen ya da iddia edilen karşılığı kavram veya eylemler sıralanmıştır. Simgelerin karşıladığı sözcük, kelime ve seslerin Türkçe kavram ve eylemlerin resimleri olduğu görülmektedir. Bu şekilde Köktürk yazısı (alfabesi) olarak adlandırılan yazının Türk icadı olduğu tezi güç kazanmıştır.

Yaptığımız bu çalışmada bugüne kadar simgelerin karşılığı olarak iddia edilen kavram ve eylemlere bazı eklemeler yapılmıştır. Bugüne kadar bir öneride bulunulmamış pek çok simgeye de Türkçe bazı kavram ve eylemler karşılık olarak önerilmiştir. Karşılık önermede ⚡ simgesinin eb/be hecelerini karşılaması gibi aynı simgenin ünlü-ünsüz veya ünsüz-ünlü şeklinde heceleri karşılaması dikkate alınarak her okunuş için farklı bir kavram veya eylem önerilmiştir. Yani aynı simgenin birden fazla kavram veya eylemin resmi olabileceği üzerinde durulmuştur.

Köktürk yazısındaki pek çok simgenin Türkçe kavram ve eylemi temsil etmesi bu yazının Türkler tarafından icat edildiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Hatta şu anda bir öneride bulunulmayan diğer simgelerin de Türkçe kavram ve eylemlerle eşleştirilmesi mümkündür. Ancak Köktürk yazısı, Köktürklerden çok eskidir. Yazının M.Ö. 5-4. yüzyıllardan kalan ve Sakalara ait olan Esik Kurganı'ndaki gümüş kadehlerin üzerinde bulunması da bu yazının eskiliğini göstermektedir ve zaman içerisinde bazı simgelerin karşıladığı kavram ve eylemlerin unutulmuş olabileceğini düşündürmektedir. Köktürk yazısındaki simgelere bugüne kadar tespit edilen ve şimdi önerilen karşılıklar, Köktürk alfabesinin Türk icadı olduğu tezini kuvvetlendirmesi açısından dikkate alınması gereken hususlardandır.

KAYNAKÇA

Amanov, K., (2015). Türkçe Resmi Yazı Dili Tarihinin Fasılalara Ayrılması, TurkishStudies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 10/12 Summer 2015, p. 57-68, ISSN: 1308-2140, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8433>, ANKARA-TURKEY.

Caferoğlu, A. (1958). *Türk Dili Tarihi I*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Guzev, V. G., Klyashorniy, S.G., (1993). Genel Yazı Nazariyesi Işığında Göktürk Yazısının Menşei Meselesi. *TDAY-Belleten*, Ankara 1995, s.27-33.

Koç, R., (2016). Göktürk Kitabeleri'ndeki Dil Ve Anlatımın Günümüz Öğretim İlke Ve Yöntemleri Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 11/3 Winter 2016, p. 1555-1568, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9229> ANKARA-TURKEY.

Uluç, G. (2015). *Göktürkçe Öğreniyorum Herkes için Göktürkçe Dersleri*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.

User, H. Ş. (2006). *Başlangıcından Günümüze Türk Yazı Sistemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Üstün, M. C., (2010), Türk Asıllı Türkologların Orhun Yazıtlarını Okuma Ve Yorumlamalarındaki Farklılıklar Üzerine Notlar, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic* Volume 5/2 Spring 2010, p. 1383-1404, ANKARA-TURKEY.

<http://www.alfabesi.com/sumer-alfabesi/> Erişim tarihi 26.01.2018.

<http://aygunhoca.com/tarihi-resimler/75-sumer-civi-yazsisi.html> (Erişim tarihi 26.01.2018).

<http://www.gundemturkiye.com/tarih/uygarlik-tarihi/hitit-donemi/hitit-yazisi.html> Erişim tarihi (27.01.2018).

<http://aygunhoca.com/sanat-tarihi/220-mezopotomya-uygarliklari-sanati/2324-ibranialfabesi.html> (Erişim tarihi 29.01.2018).